
ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ W BYDGOSZCZY

STUDIA PEDAGOGICZNE z. 17

Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna 1990 /5/

PAWEŁ PRUSAK

WSP w Bydgoszczy

WPLYW "TELERANKA" NA WZBOGACENIE SŁOWNICTWA

I STOSUNEK UCZNIÓW DO JĘZYKA POLSKIEGO

1. Uwagi wstępne

Jednym z podstawowych zadań języka polskiego jest rozwijanie i kształcenie języka uczniów, gdyż "mowa jest czynnikiem integrującym wszystkie procesy rozwojowe dzieci"¹. Stopień opanowania języka mówionego i pisanego determinuje dalsze postępy w nauce innych przedmiotów.

W procesie wzbogacania słownictwa uczniów, czynnikiem wiodącym są ćwiczenia na tematy dowolne z bieżącego życia lub w związku z lekturą oraz między innymi ćwiczenia w omawianiu treści audycji radiowych i oglądanych programów telewizyjnych.

Program nauczania w klasach I -III kładzie nacisk na nauczanie - uczenie się przez działanie i przeżywanie. Wielka sugestywność programów telewizyjnych, możliwość jednoczesnego oddziaływania intelektualnego i emocjonalnego, zdolność wywoływania silnych przeżyć sprawia, że skutecznie pomagają w realizacji celów dydaktyczno - wychowawczych szkoły, a szczególnie w rozwijaniu zasobu słownictwa uczniów.

W praktyce pedagogicznej najczęściej odwołujemy się do telewizji szkolnej. Jednak niezaprzeczalne walory programów dla dzieci emitowanych w czasie wolnym od zajęć, np. "Teleranka", zachęcają do ich wykorzystania w procesie dydaktyczno - wychowawczym m.in. na lekcjach języka polskiego. Niniejszy artykuł jest próbą ukazania skuteczności programów telewizyjnych pt. "Teleranek"

w wzbogacaniu słownictwa oraz zainteresowań uczniów klasy II językiem polskim.

2. Sposoby wzbogacania słownictwa dzieci

Powszechnie stosowana, ogólnodydaktyczna klasyfikacja metod nauczania² nie wyróżnia i nie omawia sposobów kształcenia sprawności, które w postaci mówienia i pisania stanowią jeden z głównych celów nauczania języka polskiego. W przypadku tak złożonego działania jakim jest kształcenie językowe, metodą staje się dopiero "sposób polegający na określonym doborze i układzie działań składowych, a przy tym uplanowany i nadający się do wielokrotnego stosowania"³. Powyższa dyrektywa T. Kotarbińskiego posłużyła A. Dyduchowej do wyróżnienia metod kształcenia sprawności językowej opartych na działaniu i aktywnym udziale uczniów w procesie dochodzenia do umiejętności i sprawności⁴.

Są to następujące metody stosowane w procesie nauczania-uczenia się:

- analizy i twórczego naśladowania wzorów, np. fragmentu utworu literackiego, tekstu przygotowywanego przez nauczyciela lub wzorcowego tekstu ucznia;
- praktyki pisarskiej, wzorowana na swobodnych wypowiedziach uczniów w stosowanych technikach Freineta jak ekspresja słowna, swobodny tekst czy swobodna poezja⁵;
- przykładu intersemiotycznego - przykładu jednego systemu znaków /np. tekstu, lektury/ na inny /np. inscenizację/ ;
- norm i instrukcji, w której uczniowie wyposażeni w odpowiedni instruktaż samodzielnie komponują własne wypowiedzi;
- okazjonalnych ćwiczeń sprawnościowych, m. in. ćwiczeń słownikowych stosowanych w lekcjach różnego typu.

Według St. Szumana najskuteczniejszą metodą rozwijania słownictwa dzieci jest kojarzenie nazw z odpowiadającymi im przedmiotami oraz rozmowy z dziećmi na temat ich przeżyć i doświadczeń. W pracy z dzieckiem należy posługiwać się dostępnym jemu językiem, ale równocześnie wprowadzać nowe wyrazy wzbogacające i rozwijające zasób jego słownictwa⁵.

W metodyce nauczania początkowego do podstawowych form ćwiczeń wzbogacających słownictwo zalicza się: swobodne wypowiedzi uczniów,

rozmowę, samorzutne wypowiedzi, dialogi, wspólne i samodzielne redagowanie i zapisywanie zdań, opisów, sprawozdań i listów⁷. Szczególną rolę w rozwijaniu słownictwa dzieci spełniają ćwiczenia słownikowo - frazeologiczne i syntaktyczne.

W klasie II ćwiczenia te obejmują⁸ :

- wyrazy oznaczające nazwy przedmiotów, zjawisk, cech i czynności oraz stosunków przestrzennych i czasowych,
- zestawienie wyrazów o znaczeniu podobnym /synonimy/, nazw przedmiotów, zjawisk i czynności o cechach kontrastowych.

Dobieranie wyrazów o znaczeniu przeciwstawnym;

- wyjaśnianie niezrozumiałych wyrazów i zwrotów oraz tworzenie zwrotów i wyrazów zastępczych;
- grupowanie wyrazów wokół określonego tematu;
- wyrażanie treści przy pomocy łatwych określeń, prostych porównań i przenośni;
- kształtowanie umiejętności wyrażanie myśli w formie zdania / dokończenie, układanie i przekształcanie zdań /.

Ewa i Feliks Przyłubscy⁹, oprócz wyjaśniania nowych wyrazów spotykanych w tekście, podają inne formy bogacenia i aktywizacji słownictwa, które można stosować również w klasie II.

Są to:

- układanie poleceń i zdawanie sprawy z wykonania poleceń;
- wykonywanie bardziej złożonych prac według instrukcji i opowiadanie o nich po wykonaniu lub w trakcie wykonywania;
- przewidywanie, przypuszczenie i wnioskowanie na podstawie podanych przesłanek.

Do głównych zadań słownikowych należy: powiększenie zasobu słownictwa czynnego i biernego w związku z poznawaniem otaczającej rzeczywistości, aktywizacja słownictwa biernego, kształcenie sprawności w operowaniu wyrazem /szybkie znalezienie we własnym zasobie słownikowym najtrafniejszego wyrazu dla wyrażenia określonych treści/, a także zapobieganie błędom słownikowo - frazeologicznym i ich zwalczanie /m. in. zapobieganie neologizmom dziecięcym /¹⁰.

Nauczyciel w trakcie ćwiczeń słownikowo - frazeologicznych i syntaktycznych powinien starać się, aby zasób słów opanowanych przez uczniów w stopniu biernym w maksymalnym stopniu włączyć do ich

słownika czynnego. Niekiedy wymaga to precyzyjnych zabiegów i umiejętnie zaaranżowanych sytuacji dydaktycznych. Pomocą w tym względzie mogą być techniczne materiały dydaktyczne, a zwłaszcza programy telewizyjne.

3. Rola programów telewizyjnych w rozwijaniu zainteresowań i wzbogacaniu słownictwa dzieci

Upowszechnienie środków masowego komunikowania się zmieniło życie współczesnego człowieka. Szczególnie telewizja stała się ważnym źródłem informacji, narzędziem kształtowania postaw, poglądów i przekonań zarówno dorosłych, jak i dzieci. Spełniając zasadnicze funkcje¹¹, programy telewizyjne dostarczają wiedzy z różnych dziedzin, oddziałują na intelekt, przyczyniając się tym samym do wzrostu zasobu słownictwa, rozbudzają ciekawość poznawczą, zainteresowanie otaczającym światem, dostarczając przy tym atrakcyjnej rozrywki.

Programy telewizyjne dla dzieci w młodszym wieku szkolnym emitowane są w godzinach przed- i popołudniowych. Dostosowane do możliwości percepcyjnych i potrzeb psychicznych młodych widzów są na ogół skorelowane z programem nauczania.

W programach dla najmłodszych fantazja spleta się z elementami baśni i przyrody. Są to najczęściej filmy animowane, krótkie i bardzo bogate w zdarzenia. W fantastycznych opowieściach, w losach niezwykle bohaterów baśni dziecko znajduje częste odbicie własnych marzeń¹².

Niektóre programy zgrupowane są w bloki o charakterze wielotematycznym, np. "Zwierzyniec" czy "Teleranek". Składają się na nie reportarze, gawędy oraz filmy fabularne, których bohaterami są dzieci. Wiele miejsca zajmuje problematyka przyrodnicza, krajoznawcza o dużych walorach poznawczych. Zachęcane programem telewizyjnym dzieci zabiegają o książkę, aby raz jeszcze przeżyć losy poznanych bohaterów. Ciekawy program może inspirować do kolekcjonowania okazów przyrodniczych, pocztówek, znaczków, a z tym wiąże się konieczność poznania nowych wyrazów i posługiwania się nimi.

W badaniu zainteresowań dzieci w młodszym wieku szkolnym prowadzonych pod kierunkiem L. Wołoszynowej w r. 1961, telewizja wysunęła

się na pierwsze miejsce wśród środków masowego przekazu¹³. W przypadku małych dzieci trudno mówić o zainteresowaniu telewizją jako taką. Trafniej jest wskazać na programy, które budzą ciekawość i mogą prowadzić do kształtowania się zainteresowań nadających kierunek rozwoju takim procesom jak spostrzeganie, pamięć, myślenie, a także działanie zgodne z budzącymi się zainteresowaniami¹⁴. Rozwijanie głębszych i bardziej wszechstronnych zainteresowań za pośrednictwem telewizji występuje dopiero w przypadku świadomego wyboru najbardziej wartościowych programów.

Wśród zainteresowań kształtowanych przez telewizję można wyróżnić: filmowe, teatralne, zainteresowanie czytelnicze, muzyczne, plastyczne, a także przyrodnicze i sportowe¹⁵. Stosownie do określonych zainteresowań daną dziedziną wiedzy czy działalności, poszerzać się będzie zasób słownictwa dziecka tak biernego jak i czynnego.

Warto zwrócić uwagę na powszechnie oglądane przez całe rodziny popularne seriale, filmy, teatryki dziecięce i spektakle teatralne. Dzieci uczą się z nich wiele jednak w sposób przygodny, incydentalny i niesystematyczny. Rola widza ogranicza aktywność dziecka do spostrzegania i myślenia, a jednocześnie uniemożliwia działanie. Dlatego pożądane jest włączenie programów telewizyjnych oglądanych w czasie wolnym do procesu dydaktyczno - wychowawczego szkoły. W oparciu o treści tych programów w klasie można organizować inscenizacje, które dają dziecku możliwość przejawiania twórczej aktywności i wzbogacają sferę jego przeżyć¹⁶. Ponadto inscenizacje uczą precyzyjnego formułowania myśli, wzbogacają słownictwo i rozwijają umiejętność posługiwania się językiem¹⁷.

W środowisku dziecięcym cenną formą inscenizacji jest teatrzyk kukiełkowy. Przedstawienia wzbudzają u dzieci wiarę we własne siły i możliwości w zakresie ekspresji własnej. Kształtują też zainteresowanie teatrem, które w życiu dorosłym mogą zaowocować aktywnym udziałem w kulturze¹⁸. Treści telewizyjnych programów dla dzieci mogą być źródłem wielu form ćwiczeń słownikowych, a zwłaszcza swobodnych wypowiedzi. Każdy uczeń po obejrzeniu projekcji wypowiada się o najbardziej interesujących go sekwencjach programu. Wypowiedź swobodna jedno-lub kilkudzaniowa może mieć charakter informacji, opowiadania, opisu czy sprawozdania. Jednak w każdym przypadku na-

czelnym celem ćwiczenia jest rozwijanie i kształcenie słownika uczniów¹⁹.

W telewidowiskach wiele miejsca zajmuje problematyka przyrodnicza. Świat zwierząt i roślin może budzić zaciekawienie oraz zachęcać dzieci do udziału w wycieczkach do lasu, ogrodu zoologicznego, podczas których poznanie tajemnic przyrody stwarza prawdopodobieństwo kształtowania zainteresowań. Z kolei przyroda poznana bezpośrednio zachęca do śledzenia innych tematycznych emisji telewizyjnych, sprzyja sięganiu po odpowiednią książkę.²⁰ Programy przyrodnicze, oprócz wiedzy, poszerzają zasób słownictwa o nazwy roślin i zwierząt.

Ogromne znaczenie wychowawcze mają programy sportowe. Dostarczają wzorów osobowych, mobilizują do uprawiania popularyzowanych dyscyplin sportowych, wzbogacają słownik dziecka o wyrazy typowe dla tych dziedzin kultury fizycznej²¹.

Atrakcyjność telewizji jako środka uczenia się stwarza możliwości intensyfikacji procesu kształcenia już od klas najniższych. Dzieci bardzo chętnie, bez przymusu oglądają programy telewizyjne. Czerpią z nich bardzo wiele ciekawych informacji często niedostępnych w nauce szkolnym. Poznają nowe, jakże bogate słownictwo, wykraczające poza ramy realizowanych przedmiotów. Emisje przeznaczone dla dzieci kształtują postawy, poglądy i przekonania zgodne z czasami wychowania. Powyższe walory posiadają także programy "Teleranka". Dlatego warto z nich korzystać w procesie dydaktyczno - wychowawczym.

4. Założenia metodologiczne badań

Powszechnie uważa się, że obecne pokolenie dzieci charakteryzuje bardzo wysoki poziom opanowania słownictwa oraz umiejętność jego wykorzystania. Sprzyjają temu korzystne zmiany w zakresie poziomu wykształcenia rodziców oraz działania pedagogiczne w szkole stymulujące przebieg i efektywność procesu dydaktyczno - wychowawczego. Ważną rolę przypisuje się zwłaszcza programom telewizyjnym dla dzieci, które sprzyjają gromadzeniu słownictwa i wiadomości z różnych dziedzin oraz budzą zainteresowanie otaczającą rzeczywistością²². Stąd badania podjęte w kl. II dotyczyły wpływu programów telewizyjnych pt. "Teleranek" na wzbogacenie słownictwa i stosunek dzieci 8 - letnich do języka polskiego.

Celem badań było poszukiwanie związków i zależności między programami "Teleranka" wykorzystywanymi na lekcjach języka polskiego w kl.II, a rozwojem słownictwa i zainteresowań uczniów językiem polskim.

Problem badawczy ujęto następująco: w jakim stopniu program telewizyjny "Teleranek" wykorzystywany na lekcjach języka polskiego w klasie II wpływa na wzbogacenie słownictwa i rozwój zainteresowań uczniów językiem ojczystym?

Tak sformułowany problem skłania do postawienia następującej hipotezy: Należy przypuszczać, że projekcje telewizyjne "Teleranka" wykorzystywane na lekcjach języka polskiego w klasie II wzbogacają słownictwo bierne i czynne uczniów, wpływają na przyrost wiadomości, aktywizują dzieci w sferze poznawczej i wiążą emocjonalnie z przedmiotem, a tym samym powodują rozwój zainteresowań uczniów językiem ojczystym.

W oparciu o wysunięty problem i hipotezę roboczą można sformułować pytanie: Czy po roku pracy z wykorzystaniem "Teleranka" nastąpi wzrost zasobu słownictwa i wyników nauczania języka polskiego w klasie drugiej?

W badaniach przyjęto następujące zmienne:

- zmienną niezależną - program telewizyjny "Teleranka" systematycznie wykorzystywany na lekcjach języka polskiego w klasie drugiej;
- zmienną zależną - efekty zajęć z języka polskiego z wykorzystaniem programów "Teleranka", rezultaty uzyskane przez uczniów.

Rolę zmiennej pośredniczącej pełniło środowisko rodzinne uczniów; czynnik, który nie pozostaje bez wpływu na zasób słownictwa i zainteresowania dzieci.

Zgodnie z zastosowaną procedurą badawczą powyższe zmienne globalne uszczegółowiono tak, ,, ... aby można było stwierdzić ich występowanie i poddać je pomiarowi empirycznemu²³,,. W wyniku analizy zmiennej niezależnej wyodrębniono następujące zmienne szczegółowe:

- 1/ program "Teleranka",
- 2/ związek projekcji telewizyjnej z programem nauczania w klasie II,
- 3/ dydaktyczne wykorzystanie emisji "Teleranka"

Dla zmiennej zależnej przyjęto następujące zmienne szczegółowe:

- 1/ poziom słownictwa biernego uczniów,
- 2/ poziom słownictwa czynnego uczniów,

- 3/ wiedza uczniów z przedmiotu,
- 4/ aktywność poznawcza na lekcjach języka polskiego,
- 5/ więź emocjonalna i samorzutne podejmowanie działań przez dzieci w zakresie języka polskiego.

Zmienne niezależne, zależne i zmienna pośrednicząca zostały określone przez ich wskaźniki, pomiarowi których służyły:

- czterostopniowa skala oceny szkolnej dla wyznaczenia średnich ocen klas eksperymentalnych i kontrolnych oraz wyników przeprowadzonych badań testowych;
- pięciostopniowa skala pomiarowa dla oceny stosunku dziecka do przedmiotu.

Badania przeprowadzono przy użyciu eksperymentu pedagogicznego z zastosowaniem techniki grup równoległych. Czynniki eksperymentalne stanowiły emisje "Teleranka" wykorzystywane dwa razy w miesiącu na lekcjach języka polskiego oraz w każdy poniedziałek krótkie omawianie niedzielного programu "Teleranka".

W badaniach zastosowano następujące techniki: ankietę skierowaną do rodziców, która miała dostarczyć informacji o środowisku rodzinnym dziecka, o stosunku dzieci i ich rodziców do programów telewizyjnych oraz sposób wykorzystania czasu wolnego przez dzieci; indywidualną rozmowę z uczniem na temat stosunku do badanego przedmiotu oraz ulubionych programów telewizyjnych i wykorzystania czasu wolnego; obserwację zachowania się i reakcji dzieci oraz sposobów przejawiania aktywności poznawczej na lekcjach z wykorzystaniem emisji "Teleranka"; testy osiągnięć szkolnych; katalog czytelniczy ; badania dokumentacji szkolnej; dzienniki lekcyjne, arkusze ocen, karty czytelnicze dzieci i analiza wypowiedzi pisemnych uczniów.

Pomiaru opanowania słownictwa dokonano za pomocą testów osiągnięć szkolnych²⁴.

Użyty w badaniach początkowych test słownikowy wzorowany był na teście słownikowym E.Polańskiego²⁵. Zadania w nim zawarte miały formę zadań zamkniętych, otwartych oraz zadań z lukami z zakresu materiału nauczania w klasie I. Podobną konstrukcję posiadał test słownikowy zastosowany w badaniach końcowych z tym, że obejmował treści związane z programami "Teleranka" bądź realizowanymi w klasie kontrolnej przy użyciu innych środków. Zadanie nr 19 w tym teście

cie miało charakter tekstu swobodnego.

Eksperyment trwał przez 9 miesięcy w roku szkolnym 1984/85. Badania wyników przeprowadzono w dwóch etapach: etap I we wrześniu 1984, etap II w końcu maja 1985 w szkołach podstawowych woj. pilskiego. Objęto nimi 93 dzieci kl.II, uczniów szkół: jednej szkoły miejskiej w Pile i wiejskiej w Kaczorach. Informacje o uczniach objętych eksperymentem zawiera tabela 1.

Tabela 1. Informacje o badanych

Środowisko klasa	Liczba uczniów			Pochodzenie społeczne			
	ogółem	dzie- wcząt	chłop- ców	robot.	chłop.	intelig.	
miejskie	E	32	16	16	13	-	19
	K	32	16	16	17		15
wiejskie	E	12	7	5	8	4	-
	K	17	8	9	14	1	2
Razem	E	44	23	21	21	4	19
	K	49	24	25	31	1	17

Warunki mieszkaniowe badanych dzieci są na ogół dobre. Większość rodzin posiada mieszkania o podwyższonym standardzie. W każdym domu jest telewizor. Są rodziny, które posiadają po dwa telewizory: kolorowy i czarno - biały. W rodzinach miejskich i wiejskich każde dziecko posiada własny kącik lub miejsce do odrabiania lekcji i może swobodnie oglądać program telewizyjny.

W badanych klasach uczyły nauczycielki o podobnych kwalifikacjach i stażu pracy. Pod względem wyposażenia i warunków lokalowych w lepszej sytuacji jest szkoła miejska.

5. Przebieg procesu dydaktycznego w czasie trwania eksperymentu

5.1. Cele i treści zawarte w programach "Teleranka"

W materiałach wydawanych przez Radio i Telewizję z wyjątkiem programów dla szkół nie określa się celów żadnych programów. Istnieje możliwość określenia celów programów "Teleranka" oglądanych przez dzieci w roku szkolnym 1984/85 poprzez analizę treści wykorzystanych na lekcjach emisji.

Programy "Teleranka" mają charakter wielotematyczny, a ich treści wykraczają poza program nauczania w klasach I - III. W cotygodniowych emisjach przewija się tematyka dotycząca różnych dziedzin życia jak: społeczno - moralna, patriotyczna, przyrodniczo - geograficzna, sport, sztuka, technika i inne. Do tematyki "inne" zaliczamy m.in. podawanie zagadek, ogłaszanie wyników konkursów, stały cykl Marka Rudnickiego pt. „Autografy” itp.

Dla przykładu, w programie "Teleranka" z dn. 2.09.1984 r. tematyka obejmowała dziedziny:

- patriotyczną - w kąciuku filatelisty serie znaczków poświęconych bohaterskiej Warszawie;
- sztukę - film rysunkowy dla dzieci "Alicja w krainie czarów" oraz film seryjny pt. "6 milionów sekund";
- inne - rozmowa z byłym kapitanem statku pływającego po Wiśle oraz cykl Marka Rudnickiego "Autografy".

Sekwencje omawianego programu "Teleranka" odpowiadały hasłom programu języka polskiego w kl.II: „Bohaterstwo narodu polskiego w walce o swoją wolność”, „Największe polskie miasta i ich osobliwości”; „Twórcy literatury dla dzieci”; „Teatr i film w życiu dziecka”²⁶. Analiza 33 projekcji "Teleranka" emitowanych od 2.09. 84r. do 26. 05. 1985r. pozwala sprecyzować następujące ich cele:

1. Wdrażanie dzieci do racjonalnej organizacji czasu wolnego.
2. Wzbogacanie wiedzy o świecie i z różnych dziedzin życia w tym również poszerzanie słownictwa widzów.
3. Rozwijanie zdolności poznawczych i zainteresowań, wdrażanie do poprawnego posługiwania się językiem ojczystym oraz do samowychowania i samokształcenia.
4. Kształtowanie postaw moralnych, obywatelskich i patriotycznych.

Wyrabianie zdolności oceny postępowania samego siebie i kolegów oraz budzenie wrażliwości na sprawy innych ludzi.

Rozumienie obowiązku pracy i jej poszanowanie.

Bogate w treści programy "Teleranka" dostarczały dzieciom różnorodnego słownictwa, uczyły jak posługiwać się językiem ojczystym i zachęcały do ekspresji.

5.2. Czas nadawania i struktura "Teleranka"

Teleranek gości na antenie Telewizji Polskiej już od kilku lat i stanowi ważną pozycję w programie telewizyjnym dla dzieci. W roku szkolnym 1984/85 był emitowany w każdą niedzielę / z wyjątkiem 7 kwietnia / w godzinach 9 - 10,30. Projekcje TV, podobnie jak filmy dydaktyczne, spełniają określone funkcje pedagogiczne, realizację których umożliwia odpowiednia struktura czyli "określony układ fraz montażowych połączonych między sobą relacjami logicznymi i merytorycznymi"²⁷.

Podstawowym elementem konstrukcyjnym projekcji telewizyjnej i filmu jest fraza montażowa, czyli samodzielna semantycznie jednostka programu audiowizualnego złożona z warstwy obrazowej i dźwiękowej. Sposób łączenia obu warstw determinuje strukturę programu telewizyjnego²⁸. Stosunek obrazu do słowa jest szczególnie istotny w programach dla dzieci. Według E.Fleminga wiązanie obrazu i słowa może wystąpić w dwóch formach:

- 1/ gdy słowo służy do kierowania obserwacją, na podstawie której dziecko zdobywa wiedzę;
- 2/ gdy słowo służy do podawania wiedzy, a obraz jest tylko ilustracją słów²⁹.

Dla dzieci w młodszym wieku szkolnym, ze względu na charakter myślenia, najkorzystniejsza jest pierwsza forma. W oglądanych programach "Teleranka" forma ta wystąpiła w filmach przyrodniczych "Łebki, ogonki" z dn. 14 kwietnia 1985r. oraz w programie w dniu 26 maja 1985r. poświęconym straży pożarnej.

W większości programów stosowana była druga forma. W żadnym programie nie stwierdzono niezgodności słowa z obrazem. Jednak w wielu programach, głównie w takich sekwencjach jak: wywiady, recenzje, wspomnienia obraz był zbyt ubogi w stosunku do komentarza.

W większości programów komentarz dostosowany był do możliwości percepcyjnych dzieci 7 - 10-letnich z tym, że słowo ilustrowało obraz. Przykładem mogą być emisje: "Spacer po Wrocławiu" /24.03.85r. / i "Łebki, ogonki" /14.04.85r./. W stałym cyklu "A B C ekonomii" słowo również ilustrowało obraz, ale komentarz występował w formie rozmowy inscenizowanej.

W komentarzach dotyczących niektórych dziedzin nauki pojawiło się słownictwo trudne, wyszukane, o niskiej frekwencji, mało zrozumiałe przez dzieci.

Tabela 2. Słownictwo trudne dla dzieci³⁰

Rodzaj słownictwa	Data emisji	Słownictwo trudne
historyczne	24.03.85	twierdza, parlamentariusz, awans, kandydat, kompetencja władzy, cesarz, knecht, testament
marynistyczne	24.03.85	komandor, cliff, kursant, wachta, kanadyjka, ponton
sportowe	3.03.85	laureat, juror, finał, prezentacja
związane ze sztuką	17.02.85 i 3.03.85	rękopis, egzemplarz, eksponat, recenzent, realizm, surrealizm

W wielu programach środkiem wyrazu była muzyka dostosowana do emitowanych treści, np.

17 lutego 1985 r. podczas prezentacji znaczków pocztowych związanych z Antarktydą, muzyka ilustrowała spokojny, lodowaty krajobraz,

3 marca 1985 r. w filmie kukiełkowym "Jak schwytać szczęście" podkład muzyczny tworzyły melodie japońskie tematycznie związane z treścią emisji.

W oglądanych "Telerankach" wystąpiły też ujęcia, sceny, sekwencje bez komentarza, a nastrój wytwarzała poezja. Taką strukturę B. Korzeniowski nazywa strukturą impresyjną³¹. Jej przykładem była część filmu "Łebki, ogonki", programy przyrodnicze o jesieni, a także niektóre ujęcia przedstawiające miasta.

5.3. Związek programów "Teleranka" z programem nauczania języka polskiego w klasie II

Program nauczania języka polskiego oparty jest na treściach humanistycznych o wysokich walorach wychowawczych. Treści społeczne, historyczne, przyrodnicze, geograficzne oraz z zakresu higieny, ochrony zdrowia i bezpieczeństwa zostały przeniesione do przedmiotu: środowisko społeczno - przyrodnicze. Ujednoczenie treści języka polskiego umożliwia realizację właściwych funkcji przedmiotu zawartych w programie nauczania: w klasach początkowych głównym celem jest wdrażanie uczniów do posługiwania się językiem ogólnopolskim, kształtowanie sprawności w zakresie czytania, mówienia i pisania, zdobycie określonego zasobu wiedzy rzeczowej, a także kształtowanie pożądanych postaw społeczno - moralnych³².

Programy telewizyjne emitowane zarówno przed południem, jak i po południu, mogą być pomocne w realizacji tematyki języka polskiego. Oglądany przez dzieci "Teleranek" zawierał wiele atrakcyjnych treści o charakterze poznawczym, estetycznym i emocjonalnym. Jako przykład wymienić można filmy animowane: "Bolek i Lolek", "Wilk i zając", "Alicja w krainie czarów"; filmy przyrodnicze: "Łebki, ogonki"; filmy dokumentalne ukazujące historię naszego kraju oraz filmy fabularne emitowane w końcowej części "Teleranka". Wnikliwa analiza treści wszystkich "Teleranków" pozwala uchwycić, jakie hasła programowe z języka polskiego w kl. II przewijały się w poszczególnych emisjach.

Tabela 3. Hasła programowe z języka polskiego w klasie II przewijające się w "Telerankach"³³.

Lp.	Tematyka	Ilość powtórzeń w emisjach
1	Teatr i film w życiu dziecka /s.21/	34
2	Twórcy literatury dla dzieci /s.31/	9
3	Szacunek dla obrzędów i zwyczajów nawiązujących do życia naszych przodków /s.22/	6
4	Życie i praca ludzi w innych krajach /s.22/	6
5	Największe polskie miasta i ich osobliwości /s.22/	5
6	...wspólne zabawy, radości, zainteresowania /s.21/	5
7	Rola książki jako źródła wiedzy o świecie /s.21/	3
8	Opowiadania związane z miastami /s.22 /	3
9	Piękno ziemi ojczystej w pieśniach ludowych /s.22/	2
10	Legendy i opowiadania o Warszawie /s.22/	2
11	Grzeczność wobec rodziców i innych /s.22/	2
12	Bohaterstwo narodu polskiego /s.22/	2
13	Patron szkoły /s.21/	1
	Razem	80

W analizowanych programach można było zaobserwować troskę zespołu redakcyjnego o słownictwo. Jednak język programów wyprzedzał niekiedy słownictwo uczniów.

5.4. Dydaktyczne wykorzystanie projekcji "Teleranka"

Przy korzystaniu z programów telewizyjnych na lekcjach ujawniają się niedogodności związane z tym środkiem dydaktycznym. Program telewizyjny przebiega bez względu na przygotowanie, umiejętności ucznia się i wyniki w nauce poszczególnych odbiorców. Niemożliwość nawiązania dialogu między osobami występującymi w telewizji a odbiorcami powoduje brak kontroli nad procesem właściwego zrozumienia treści. W telewizji szkolnej wymienione wyżej niedogodności może łagodzić nauczyciel. Natomiast w programach oglądanych indywidualnie, poza szkołą, rolę nauczyciela można sprowadzić do wdrażania uczniów do odbioru programu na takiej zasadzie, jak uczy się pracy z książką. Chodzi o wykształcenie umiejętności rozróżniania w programie rzeczy najważniejszych od elementów służących jedynie uatrakcyjnieniu i ułatwieniu jego percepcji.

Sposoby opracowania treści oglądanych "Teleranków" w czasie eksperymentu uzależniono od zainteresowań dzieci, od charakteru projekcji, a zwłaszcza od celu jaki zamierzano osiągnąć. Materiał obejrzanych projekcji wykorzystywano na jednej jednostce lekcyjnej bądź w obrębie jednostki tematycznej na jednej lub kilku następujących lekcjach po obejrzeniu "Teleranka". Na 18 lekcjach języka polskiego, oglądane projekcje wykorzystywano jako:

- a/ źródło nowej wiedzy - 2 lekcje,
- b/ utrwalenie - 5 lekcji,
- c/ ćwiczenie - 11 lekcji.

W trakcie lekcji opracowywano słownictwo występujące w programach oglądanych "Teleranków". W zestawieniu słownictwa występującego w powyższych programach³⁴ ujęto ponad 120 pojęć, nazw i zwrotów. Np:

animatork	filatelista	prezentacja
autograf	finał	peroże
archiwum	grzybnia	recenzent
baca	halucynacja	reżyser
budżet	jacht "Pogoria"	surrealizm
cliff	kompetencja władzy	synoptyk
choreograf	korespondencja	Tatry
dochód narodowy	laureat	wyzwolenie Warszawy
dykcja	muzeum	zdjęcia archiwalne
egzotyka		

Ilustracją dydaktycznego wykorzystania projekcji "Teleranka" może być lekcja języka polskiego w klasie II³⁵.

Zagadnienie programowe: Porządkowanie zdań na rozsypance wyrazowej, wprowadzenie nazw nowo poznanych przedmiotów, nazw czynności.

Temat: Przybliżanie dzieciom pracowników teatru lalek na podstawie programu "Teleranek". Rzeczownik z czasownikiem.

Cele nauczania:

- poznawczy: poznanie wyrazów oznaczających zawody i związane z nimi czynności
- kształcący: rozwijanie myślenia w związku z omawianymi na lekcjach zawodami i w ich zakresie wykonywanymi czynnościami
- wychowawczy: wyrabianie szacunku i uznania dla ludzi pracujących na rzecz dzieci.

Metoda: ćwiczenia

Forma nauczania: praca zróżnicowana, zbiorowa jednolita.

Środki dydaktyczne: kukiełki; program "Teleranka" z dn.16.IX.1984r. maskotki, pacynki, lalki teatryku cieni; rozsypanka wyrazowa; słownictwo na tablicy; mapa Polski.

Typ lekcji: lekcja poświęcona opracowaniu nowego materiału

Tok lekcji

Lp.	Przebieg lekcji	Czynności nauczyciela i uczniów	Procesy poznawcze
1	2	3	4
1	Swobodne wypowiedanie się uczniów na temat programu "Teleranka"	Nauczyciel prezentuje uczniom rekwizyty, które przypominają im oglądane przedstawienie w "Teleranku". Uczniowie swobodnie wypowiadają się na temat jego treści. Przypominają: - z jakiego miasta był teatr, - jaką miał nazwę, - nazwisko aktora/E.Luteszyn/	Przypominanie

1	2	3	4
2	Rozmowa nauczyciela z dziećmi o ludziach teatru biorących udział w przygotowaniu przedstawienia: wzbogacanie słownictwa uczniów.	Nauczyciel odwołując się do obserwacji i przeżyć dzieci związanych z oglądaniem Teleranka, a także do własnych doświadczeń w przygotowaniu inscenizacji oraz imprez okolicznościowych, ustala w toku rozmowy nazwy zawodów ludzi teatru. Na tablicy umieszcza kartoniki z nazwami zawodów: lalkarz reżyser scenograf aktor projektant animator kompozytor Uczniowie określają czynności, które wykonują wymienieni przygotowując przedstawienie.	Myślenie dywergencyjne
3	Układanie zdań o pracy ludzi teatru	Układanie zdań odbywa się w toku pracy dwóch poziomów: I poziom - uczniowie układają zdania z rozsypanki wyrazowej /każde zdanie napisane jest innym kolorem pisaka/; II poziom - uczniowie układają odpowiedzi na pytania /zapisane na kartkach i rozdane dzieciom/ Nauczyciel prowadzi bieżącą kontrolę i korektę pracy uczniów	Analiza, synteza, kojarzenie i przeżywanie
4	Ćwiczenia w kształtnym pisaniu	Uczniowie pod kierunkiem nauczyciela przepisują zdania zwracając baczną uwagę na kształtne i estetyczne pismo.	Działanie i przeżywanie

1	2	3	4
5	Podsumowanie lekcji w formie rozmowy na temat: komu i dlaczego potrzebny jest teatr.	Nauczyciel prowadzi rozmowę starając się, aby uczniowie zwrócili uwagę na poznawcze, wychowawcze i estetyczne walory przedstawień teatralnych.	Synteza, kojarzenie, wartościowanie, wnioskowanie
6	Zadanie pracy domowej	W domu uczniowie wypiszą z zapisanych zdań po trzy dowolne rzeczowniki i czasowniki	Zapamiętywanie

W trakcie trwania eksperymentu dzieci prowadziły słowniczek nowo poznanych wyrazów. W oparciu o te wyrazy pisały samodzielnie teksty, z których najlepsze były wywieszane w gazetce klasowej. Z obserwacji poczynionych przez nauczycielki prowadzące badania wynika, że spośród form pracy lekcyjnej nauczanie zróżnicowane najbardziej sprzyja wzbogacaniu słownictwa uczniów. Stwarza bowiem warunki do samodzielnej pracy, a ponadto umożliwia stopniowanie trudności w rozwiązywaniu ćwiczeń słownikowych. W trakcie eksperymentu najczęściej wystąpiły lekcje oparte na działalności praktycznej / strategia "0" / oraz metoda ćwiczeń, co optymalizowało aktywność poznawczą i rozwój zainteresowań uczniów.

6. Słownictwo bierne uczniów

Mianem słownictwa biernego uczniów określa się te wyrazy, których znaczenie dziecko rozumie w danym kontekście, ale nie posługuje się nimi w swoich własnych wypowiedziach³⁶.

Zasób słownikowy uczniów badano dwukrotnie testami osiągnięć szkolnych / testami słownikowymi /:

- na początku eksperymentu celem ustalenia stopnia przyswojenia

przez uczniów słownictwa z klasy I,
- na końcu eksperymentu, aby stwierdzić czy i w jakim stopniu po roku pracy z programami "Teleranka" na lekcjach języka polskiego wzbogacił się słownik bierny uczniów klasy II. W ocenie poszczególnych zadań przyjęto punktację 0 - 1.

Wyniki badań zawiera tabela.

Tabela 4. Podstawowe wskaźniki statystyczne testów w badaniach początkowych i końcowych³⁷

Etap badań	Badane klasy	N	m	Max. ilość p-ów w klasie	Punkty uzyskane	\bar{x}	s^2	r_{tt}	S_t
I	E	44	29	1276	937	21,3	4,6	0,62	2,3
	K	49	29	1421	1124	22,9	4,4	0,59	2,1
II	E	44	18	792	680	15,6	2,8	0,75	1,4
	K	49	18	882	681	13,9	3,5	0,73	2,7

Objaśnienie symboli: N - liczba uczniów, m - liczba zadań w teście, \bar{x} - średnia liczba punktów uzyskanych przez ucznia, s^2 - wariancja testu, r_{tt} - rzetelność wyników testowania, S_t - błąd standardowy.

Zawarte w tabeli 4 informacje i wskaźniki statystyczne testu w badaniach końcowych nie uwzględniają zadania nr 19 dotyczącego słownika czynnego uczniów. Zadanie to omówię w następującej części artykułu.

W badaniach zasobu słownictwa biernego uczniów, w obu przeprowadzonych testach uzyskano niskie współczynniki rzetelności /por.tab.4/. Stąd, zgodnie z sugestią B.Niemierki³⁸ wstrzymano się od stawiania uczniom stopni na ich podstawie, a ograniczono się do interpretacji osiągnięć ogółu badanych. Ponieważ analizowane próby nie miały charakteru losowego, nie obliczono istotności statystycznej.

nej różnic wyników uzyskanych w efekcie eksperymentu w klasach E i K. Badania początkowe ujawniły bogatszy zasób słownictwa biernego w klasach K/79,1% poprawnych rozwiązań wobec 73,4% w klasach E/. W pierwszej grupie pytań o nazwę dzieci poprawnie wpisały wyrazy: termometr, tapeta, mleczarnia, młynarz, księgarz, trener, szklarz, aktor. Trudności wystąpiły w odpowiedzi na pytanie: "Człowiek, który pisze wiersze to...; Człowiek który pisze bajki to Dzieci pisały najczęściej "autor", "pisarz", ale również "bajkowy". Podobna trudność / jednak większa w klasach w mieście / wystąpiła w określeniu nazwy człowieka, który stawia piec. W podanych przypadkach badani nie mieli opanowanych pojęć poeta i bajkopisarz. Nie potrafili określić zanikającego zawodu zduna.

Wysoki odsetek poprawnych rozwiązań dwóch kolejnych grup zadań potwierdził przyswojenie pojęć: królewicz, królowa, królewna, klaser.

W zadaniach na przyporządkowanie ogólnym grupom przedmiotów nazw szczegółowych uzyskano zróżnicowane wyniki. Dzieci prawidłowo określały nazwy owoców i warzyw. Wśród owoców ponad 80% badanych / w kl.K. 89,9% / wymieniało: jabłko, gruszka, śliwka. Bardzo mało dzieci, zwłaszcza w szkole wiejskiej, pojęciu nabiał potrafiło przyporządkować odpowiednie nazwy. W szkole wiejskiej uczniowie wymieniali tylko dwie nazwy: śmietana, mleko / kl.E-14,5%, kl.K - 14,3%/.

W zadaniach typu: Dopisz trzy wyrazy-jaki powinien być uczeń, kolega, obiad-w ponad 50% odpowiedzi powtarzały się przymiotniki jak: dobry, miły, czysty, ładny. W około 23% odpowiedzi wystąpiły przymiotniki: staranny, punktualny, życzliwy, prawdomówny, uprzejmy, apetyczny.

Badania wykazały dobrą znajomość czasownika. Dzieci potrafiły / ponad 78% poprawnych rozwiązań w kl. E i K / nazwać czynności jakie wykonuje uczeń, np.: w czasie przerwy, w drodze ze szkoły.

W badaniach końcowych odsetek poprawnych rozwiązań był wyższy w kl. E o 8,6%. Jednocześnie odpowiedzi uczniów kl. E były jakościowo lepsze. Przykładem mogą być odpowiedzi na pytanie "Jaka jest twoja mama?" W kl.K oraz słabsi uczniowie w kl.E określiło mamę przymiotnikami pospolitymi - dobra, ładna. W kl.E używano przymiotników: wykształcona, elegancka, szczerza, pracowita, sumienna, obowiązkowa, słowna, wyrozumiała, spokojna, opiekuńcza, troskliwa,

uśmiechnięta i in.. Część użytych przez dzieci wyrazów wystąpiło w programie "Teleranka" w dniu 26 maja 1985r.

W określeniu sprzętu używanego przez strażaka w akcji pożarowej ponad 70% badanych wymieniło najczęściej spotykane: gaśnicę i drabinę. W programie "Teleranka" z dnia 26 maja 1985r wymieniano: topór, pas, hełm, kombinezon żaroodporny. W kl.E 41,6% a kl.K 16,2% odpowiedzi zawierało określenie żaroodporny kombinezon.

Wyższe efekty uzyskane w klasach E w teście słownikowym na zakończenie eksperymentu potwierdzają skuteczność programów "Teleranka" w wzbogaceniu słownika biernego uczniów.

7. Słownictwo czynne uczniów

Rozwiązując zadania testowe badani uczniowie posługiwali się tymi samymi wyrazami w różnych kontekstach, nie zadając sobie trudu, by znaleźć trafniejszy wyraz dla oddania treści udzielanej odpowiedzi. Uczniowie pisali: mama - dobra, uczeń - dobry, kolega - dobry, obiad - dobry. Inne określenia nie były używane, pozostały w słowniku biernym. Należy więc prześledzić jak kształtowało się słownictwo czynne uczniów, czyli wyrazy i zwroty, które dziecko dobrze rozumie i posługuje się nimi w swoich wypowiedziach⁴⁰.

Zgodnie z przyjętymi założeniami czynny słownik uczniów analizowano w oparciu o wypowiedzi pisemne oraz wyniki zadania nr 19 testu słownikowego w badaniach końcowych. Kategorie wyrazów najczęściej używanych przez ucznia w wypowiedziach pisemnych przedstawię w oparciu o dwa wypracowania:

Polska złota jesień i Nasza klasowa biblioteczka / Tabela 5/.

Tabela 5. Zestawienie ilościowe słownika wypowiedzi pisemnych uczniów

Grupy wyrazów	Tematyka wypracowania	Liczba użytych wyrazów w kl.		Liczba powtórzonych wyrazów w kl.		Słownictwo z "Tele-ranka"	Liczba wypowiedzi ze słownictwa z "Telera-nków"		Frekwencja słownictwa z "Telera-nków"	
		E	K	E	K		E	K	E	K
Przedmioty określone rzeczownikami, zaimkami	Polska złota jesień	7-9	4-6	2-4	2-5	grzyby	31	16	2-3	1-5
	Nasza klasowa biblioteczka	3-7	3-5	3-6	3-4	egzemplarz książki księgozbiór	17 46 4	- 49	0-2 3-5	- 2-6
Czynności wyrażone czasownikami	Polska złota jesień	2-4	3-4	2-4	2-3	rozgościła się	10	-	0-1	-
	Nasza klasowa biblioteczka	2-4	3-4	2-3	1-5	szukają informacji	9	-	0-1	-
Cechy przedmiotów	Polska złota jesień	2-5	3-8	1-4	3-5	kapelusze egzotyczne	9 4	- -	0-1 0-1	
	Nasza klasowa biblioteczka	2-3	2-3	3-5	3-4	kolorowe	7	1	0-1	0-1

W wypracowaniach dzieci klas E i K najczęściej występowały nazwy przedmiotów określone rzeczownikami i zaimkami. Dzieci bardzo często używały spójników "i" oraz "a". Z przyimków przeważały: "na", "w", "do", "z", "dla". Pod względem zasobu i frekwencji wyrazów użytych w wypracowaniach nie stwierdzono większych różnic między dziewczętami i chłopcami. Prace pisemne dzieci miejskich były bardziej dojrzałe. W II semestrze podjęto próby pisania swobodnych tekstów. W szkole miejskiej dzieci napisały 4, a w szkole wiejskiej 3 teksty. Charakterystyczne, że w tekstach pisanych w marcu i w kwietniu dzieci bardzo rzadko nawiązywały do tematyki "Teleranka". W marcu tylko 2 uczniów kl. E ze wsi /w szkole miejskiej nikt/ podjęło tematy z "Teleranka" z dn. 17.03.1985r: Jelenie i korespondencja. W tekstach wystąpiło słownictwo eksponowane w projekcji: zagroda, farma, bydło oraz znaczek, adres, nadawca. W kwietniu, jedynie w trzech tekstach /w szkole miejskiej jeden tekst/ dzieci podjęły tematykę: Wrocław, Górale, z kosmosu używając 3-4 wyrazów eksponowanych w programach "Teleranka". Pozostałe teksty swobodne w kl. E i wszystkie w kl. K dotyczyły domu, rodziny, ulubionych zwierząt, szkoły.

Przed pisaniem tekstów swobodnych unikano sytuacji mogących przypominać programy "Teleranka", gdyż podobnie jak recepcję literatury również recepcję programów telewizyjnych i związane z nimi słownictwo "powinno się badać nie stanem zapamiętywania treści lecz stanem przeżycia ..." rozumiem jako "intelektualno - emocjonalna reakcja na bodźce inspirowane określonymi "utworami"⁴¹... Swoistą reakcją na bodźce inspirowane przez "Teleranek" jest słownictwo występujące w programach. Wykorzystane na lekcjach języka polskiego i utrwalone może na trwałe wejść do słownika czynnego ucznia.

Próbę ustalenia czy i na ile "Teleranek" wykorzystany na lekcjach języka polskiego wzbogaca słownik czynny dziecka podejmem w analizie zadania nr 19 testu słownikowego w badaniach końcowych. Dla klas E zadanie brzmiało: W klasie II oglądaliśmy programy "Teleranka". Przynajmniej w 4 zdaniach napisz, co najbardziej interesowało cię w "Teleranku" i dlaczego?

W klasach K było nieco zmienione: Przynajmniej w 4 zdaniach napisz, co najbardziej interesowało cię w "Teleranku" lub innym telewizyjnym programie dla dzieci i dlaczego?

Charakterystykę odpowiedzi na pytanie testu przedstawiam w tabeli 6.

Tabela 6. Charakterystyka wypowiedzi pisemnej na temat "Teleranka"

Klasa	Wypowiedzi złożone z			Charakter wypowiedzi		Ilość wypowiedzi z użyciem słownictwa z "Teleranka"
	więcej niż 4 zdań	4 zdań	mniej niż 4 zdań	tworzą logiczną całość	zdania oderwane	
E	8	35	1	21	23	28
K	9	36	4	20	29	11
Razem	17	71	5	41	32	39

W wypowiedziach uczniów wystąpiło słownictwo z "Teleranka": klaser, filatelista, autografy, reżyser, film przyrodniczy, fabularny i in. Słownictwo dotyczące filmu używane było w klasach E i K. Część uczniów z klas K pisała o innych programach telewizyjnych dla dzieci.

Określając programy "Teleranka" dzieci używały przymiotników:

- w klasach E i K: zabawne, interesujące, ładne, ciekawe, wesołe,
- tylko w kl. E: zachęcające, rozwijające, naukowe,

oraz czasowników:

- w klasach E i K: poszerzyłem
- w klasach E i częściowo w klasach K: oglądałem, nauczyłem się, zainteresowałem.

Z przeprowadzonej analizy wynika większa dojrzałość wypowiedzi uczniów klas E o czym zdecydowało bardziej wyszukane, staranniej dobrane i bogatsze słownictwo. Rezultaty w klasach E uzyskane w zakresie czynnego słownictwa ucznia potwierdzają słuszność przyjętych założeń badawczych.

8. Zainteresowanie uczniów językiem polskim

42

Zgodnie z poglądem A.Guryckiej⁴², w określeniu badanych zainteresowań jako następstwa lekcji języka polskiego z zastosowaniem "Teleranków", zwrócić uwagę na wiedzę ucznia z przedmiotu, aktywność poznawczą na lekcjach, emocjonalny stosunek do języka polskiego oraz czytelność.

8.1. Poziom wiedzy z języka polskiego

Jako wskaźnik poziomu wiedzy badanych uczniów przyjęto oceny z języka polskiego w klasyfikacji końcowej klasy I /poprzedzającej eksperyment/ oraz w klasyfikacji półrocznej i końcowej klasy II.

Ponieważ w poprzedniej części artykułu wykazałem korzystny wpływ "Teleranków" na zasób słownictwa uczniów, porównanie ocen z języka polskiego miało pomóc w odpowiedzi na pytanie: na ile wzrost zasobu słownictwa rzutuje na ocenę z przedmiotu? Ponadto, czy korzystanie z omawianych programów telewizyjnych wpływa na przyrost wiedzy z innych przedmiotów nauczania.

Proces dydaktyczno - wychowawczy w badanych klasach E i K nie różnił się niczym poza wprowadzonym czynnikiem eksperymentalnym. Można przeto sądzić, że wykorzystywane na lekcjach języka polskiego programy „Teleranka”, bogatsze słownictwo oraz szersza orientacja w problematyce przyrodniczej, historycznej, społecznej i w zakresie sztuki wpłynęły korzystnie na ogólny poziom wiedzy uczniów.

Z obserwacji poczynionych przez nauczycielki prowadzące eksperyment wynika, że samo oglądanie "Teleranka" było czynnikiem niewystarczającym do wzbogacenia słownictwa i poprawy wyników w nauce. Wszak dzieci z klas kontrolnych w większości też oglądały omawiany program, a jednak uzyskały słabsze wyniki w nauce /por.tabela 7/. Wiedza, z którą dziecko styka się oglądając program telewizyjny nie jest usystematyzowana, uporządkowana, operatywna. Dopiero właśnie wykorzystanie programu, opracowanie słownictwa w różnych typach lekcji przyczynia się do jego wzbogacenia i podnoszenia wyników nauczania.

Tabela 7. Wyniki klasyfikacji ogólnej i z języka polskiego

Lp.	Klasyfikacja	liczba badanych w klasach		Uzyskane wyniki						
				z wszystkich Przedmiotów		z j.polskiego				
				średnia ocen w klasach	różnica śred. na korzyść	przec. wyniki	różn. śred. na korzyść			
		E	K	E	K	E	K	E	K	
1.	Końcowa w roku poprzedzającym eksperyment /kl.I/	44	49	4,2	4,4	+0,2		3,8	4,0	+0,2
2.	Półroczna w klasach II	44	49	3,9	4,0	+0,1		4,0	4,0	
3.	Końcowa w kl. II	44	49	4,2	3,8	+0,4		4,1	3,9	+0,2

8.2. Aktywność poznawcza na lekcjach

Aktywność poznawczą uczniów na lekcji traktowana jest jako wskaźnik zainteresowań przedmiotem⁴³. W trakcie eksperymentu obserwowano takie formy aktywności jak: momenty zaciekawienia, zgłaszanie się, zadawanie pytań i wypowiedzi uczniów oraz skupienie uwagi.

Na lekcjach z "Telerankiem" można było zauważyć większe niż w klasach kontrolnych skupienie uwagi i zaciekawienie omawianą problematyką. Zróżnicowanie w przebiegu tych aktów poznawczych w klasach E i K było bardzo wyraźne w środowisku wiejskim. W zakresie zgłaszania się, zadawania pytań i wypowiedzi uczniów wysoka aktywność uczniów klas E utrzymywała się przez cały okres trwania eksperymentu. Zaobserwowano stymulującą rolę "Teleranka" w odniesieniu do zadawania pytań i wypowiedzi związanych z problematyką programu. W zadawaniu pytań bardziej aktywni byli chłopcy /zwłaszcza w szkole

wiejskiej/ Pytania dotyczyły wyjaśnienia pojęć np: egzemplarz, rękopis, autograf, ekstrawagancja, dochód narodowy. Chłopcy pytali: "Do jakiej szkoły trzeba chodzić, aby pracować w teatrze lalek?" "Jaki powinien być sportowiec?" "Jak można zostać milicjantem"? Dzieci najchętniej wypowiadały się na tematy związane z treścią filmów emitowanych w "Teleranku", np: "O odbudowie Warszawy" z dnia 28.04.1985r., "O Wrocławiu" z dnia 24.03.1985r., "O Dniu Matki" z dnia 26.05.1985r. i in.. W wypowiedziach dzieci ponownie przeżywały oglądane w "Teleranku" sytuacje i zdarzenia. W klasach kontrolnych wypowiedzi uczniów pod względem formy i słownictwa były uboższe niż w klasach eksperymentalnych. Zafascynowanie "Telerankiem" było wysokie przez cały czas trwania eksperymentu, jednak wyższe w środowisku wiejskim.

8.3. Więź emocjonalna z przedmiotem nauczania

W określeniu zainteresowań językiem polskim uczniów klas eksperymentalnych i kontrolnych posłużono się następującymi wskaźnikami: miejsce języka polskiego wśród innych przedmiotów nauczania oraz stosunek uczniów do badanego przedmiotu.

Miejsce języka polskiego wśród innych przedmiotów w kl. II uczniowie ustalili w rozmowie indywidualnej szeregując wszystkie przedmioty od najmniej do najbardziej lubianych przez siebie /zob. tab. 8/.

Tabela 8. Ranga języka polskiego wśród innych przedmiotów

Przedmiot nauczania i klasy	Badania początkowe							Badania końcowe							
	Liczba uczniów wskazujących na rangę:							Liczba uczniów wskazujących na rangę:							
	I	II	III	IV	V	VI	VII	I	II	III	IV	V	VI	VII	
język polski	E	5	5	4	4	4	3	-	17	8	5	2	-	-	-
	K	6	8	7	2	4	-	-	9	8	5	2	5	2	
matematyka	E	3	12	8	2	1	3	1	7	9	9	3	1	1	
	K	9	6	10	2	2	1	2	8	10	8	3	2	1	2

środowisko społ.-przyr.	E	3	4	6	-	1	3	7	3	5	5	2	4	2	2
	K	4	8	9	2	2	2	4	4	6	5	4	6	-	-
plastyka	E	5	7	11	1	2	-	-	3	5	5	-	4	5	1
	K	8	6	5	2	4	4	2	7	6	7	2	1	1	7
praca technika	E	14	2	3	-	2	2	4	4	5	5	2	3	2	-
	K	10	2	1	5	1	4	6	12	7	3	2	2	2	4
muzyka	E	4	7	1	3	2	1	-	4	5	4	2	-	2	5
	K	5	4	3	2	2	3	3	4	4	10	3	1	3	3
kultura fizyczna	E	13	5	11	3	-	-	-	7	7	12	1	-	-	4
	K	6	10	9	2	2	3	-	6	8	11	2	2	2	1

Wyniki uzyskane za pomocą techniki szeregowania rangowego /tab.3/ ukazują znaczną trwałość zainteresowań dzieci w klasach kontrolnych. Natomiast w klasach eksperymentalnych w badaniach końcowych nastąpiło przesunięcie wskazań języka polskiego zwłaszcza w randze I przy pominięciu rangi V i VI.

Równocześnie wysoki odsetek wyborów pracy techniki i kultury fizycznej w badaniach początkowych uległ zdecydowanemu zmniejszeniu. Potwierdza to założenie badawcze o pozytywnym wpływie lekcji języka polskiego z wykorzystaniem projekcji "Teleranka" na wzrost zainteresowań uczniów przedmiotem.

Zainteresowania na korzyść języka polskiego zmieniły się w obu badanych środowiskach z tym jednak, że w środowisku wiejskim wybory uczniów były bardziej zróżnicowane w zakresie wskazanych rang. W toku rozmowy indywidualnej uczniowie dokonywali samooceny stosunku do języka polskiego. Wyniki samooceny w ramach pięciostopniowej

skali przedstawiam w tabeli 9.

Tabela 9. Samoocena badanych w zakresie stosunku do języka polskiego

Przyjęta skala	Wartość liczbowa	Badania początkowe w klasach				Badania końcowe w klasach			
		E		K		E		K	
		ilość wyborów	wartość liczbowa	ilość wyborów	wartość liczbowa	ilość wyborów	wartość liczbowa	ilość wyborów	wartość liczbowa
bardzo lubię	5	9	45	10	50	20	100	15	75
lubię	4	15	60	20	80	18	72	17	68
nie jestem zdecydowany	3	4	12	7	21	4	12	4	12
raczej nie lubię	2	10	20	7	14	2	4	8	16
nie lubię	1	6	6	5	5	-	-	5	5
Razem	X	44	143	49	170	44	188	49	176
Wartość średnia		3,25		3,47		4,27		3,59	
Różnica na korzyść klas		+ 0,22				+ 0,68			

Analiza wyników zawartych w tabeli 9 potwierdza słuszność przyjętej hipotezy. Należy sądzić, że program "Teleranka" wykorzystywany w różnych typach lekcji dostarczał uczniom wiele ciekawych informacji, rozbudzał ciekawość poznawczą i fantazję. Równocześnie stwarzał możliwości konfrontacji własnych postaw z postawami bohaterów telewizyjnych. Lekcje języka polskiego oparte na treściach programów telewizyjnych lubianych przez dzieci były atrakcyjne i powodowały korzystne nastawienie do przedmiotu. Zmiany w samocenie stosunku uczniów do języka polskiego były bardziej korzystne w klasie eksperymentalnej na wsi. Natomiast nie stwierdzono większych różnic w tym względzie między dziewczynkami i chłopcami.

8.4. Teleranek czynnikiem budzącym zainteresowania czytelnicze

Czytelnictwo ma wielki wpływ na rozwój ustnej i pisemnej mowy dziecka i traktowane jest jako wskaźnik zainteresowań⁴⁴. W badaniach chodziło o ustalenie czytelnictwa w klasie poprzedzającej eksperyment i w klasie II na zakończenie eksperymentu oraz charakteru i związku czytanych tytułów z tematyką "Teleranka".

Tabela 10. Czytelnictwo badanych

Klasa	książki przeczytane na końcu roku			
	w klasie I		w klasie II	
	Ilość	średnia	ilość	średnia
E N = 44	586	13,3	1.352	34,2
K N = 49	886	18,1	1.076	21,2
Łącznie N = 93	1472	15,8	2.428	26,1

Zdecydowanie wyższe wskaźniki czytelnictwa odnotowano w szkole miejskiej.

Do najchętniej czytanych książek w klasach E i K należą:

<u>w mieście</u>	<u>na wsi</u>
1. M.Kownacka, Plastusiowy pamiętnik	1. J.Brzechwa, Brzechwa dzieciom
2. J.Guro, Wakacyjna przygoda	2. M.Konopnicka, Na jagody
3. M.Jaworczykowa, Jacek, Wacek i Pankracek	3. J.Guro, Wakacyjna przygoda

W roku szkolnym 1984/85 Teleranek prezentował filmy m.in. "Alicja w krainie czarów", "Pimpus Sadelko", "Mały Książę", "Szaleństwo panny Ewy". Trzy z podanych tytułów przeczytało od 3 - 10 uczniów szkoły miejskiej.

Jedna dziewczynka sięgnęła po książkę Saint Exupery'ego, ale pięcioro dopisało ją w katalogu czytelnictwa.

Wpływ programów "Teleranka" na czytelnictwo ujawnił się w wyborach tytułów, które podejmują tematykę występującą w projekcjach. Po lekcji z wykorzystaniem sekwencji "Teleranka" o Dniu Strażaka wszyscy chłopcy ze szkoły wiejskiej przeczytali książeczkę "Jak Wojtek został strażakiem". Program o problematyce kosmicznej zainteresował chłopców ze szkoły miejskiej do sięgnięcia po książeczkę "Pilot i ja".

Wypełniony przez dzieci katalog czytelnictwa wskazuje, że dziewczynki chętniej czytają baśnie, opowiadania o dzieciach i zwierzętach oraz książki przygodowe. Również chłopcy sięgają po podobną lekturę, ale wyższą rangę w wyborach zajmują książeczki o fantastycznych przygodach, opowiadania o podróżach. Na podstawie powyższych ustaleń można mówić o wpływie Teleranka na kształtowanie upodobań i zainteresowań czytelnictwa badanych uczniów. Zjawisko to wymaga głębszych badań.

9. Zakończenie

Program telewizyjny "Teleranka" może być atrakcyjnym i wartości-

ciowym środkiem dydaktycznym. Sekwencje "Teleranka" wykorzystane na lekcjach języka polskiego w klasie II wpłynęły na aktywizację uczniów i wzrost efektywności kształcenia. Szczególny wpływ zaznaczył się w wzbogaceniu biernego i czynnego słownika uczniów. W wyniku przeprowadzonego eksperymentu nastąpiły korzystne zmiany w zakresie stosunku dzieci do badanego przedmiotu. Wzrosło czytelnictwo. Zgromadzone w toku badań wyniki pozwalają na weryfikację przyjętej hipotezy.

Nie można wykluczyć stymulującego wpływu środowiska rodzinnego /rodzin miejskich z wykształceniem wyższym w kl. E 18,8% w kl. K 7,9%/ na przebieg zmiennych w toku badań.

PRZYPISY

- ¹ S.Kowalski /red./, Rozwój mowy pisanej u dzieci wczesnych klas szkoły podstawowej, Poznań 1959 s. 213
- ² Por.: W.Okoń, Zarys dydaktyki ogólnej, Warszawa 1962 s. 134 - 162 oraz Cz.Kupisiewicz, Podstawy dydaktyki ogólnej, Warszawa 1973 s. 166 - 184
- ³ T.Kotarbiński, Traktat o dobrej robocie, Wrocław 1975 s. 86 -87
- ⁴ A.Dyduchowa, Metody kształcenia sprawności językowej, "Oświata i Wychowanie" 1981 nr 8 s. 41 - 49
- ⁵ H.Semenowicz, Freinet w Polsce, Warszawa 1980 s. 74 -85
- ⁶ St.Szuman, O rozwoju języka i myślenia dziecka, Warszawa 1968 s.30
- ⁷ H.Kien, J.Rytłowa, Ćwiczenia słownikowe oraz ćwiczenia w mówieniu i pisaniu, Warszawa 1963 s. 71
- ⁸ Program nauczania początkowego klasy I -III, Warszawa 1983 s. 20-21
- ⁹ E. i F.Przyłubscy, Litery. Przewodnik dla nauczyciela, Warszawa 1976 s. 85
- ¹⁰ M.Nagajowa, Kształcenie języka ucznia w szkole podstawowej, Warszawa 1985 s. 38 - 41
- ¹¹ Per.: E.Stucki, Techniczne środki dydaktyczne w pracy przedszkola, Warszawa 1984 s. 13 - 15

- 12 J.Gajda, Dziecko przed telewizorem, Warszawa 1983 s. 5
- 13 L.Wołoszynowa, Młodszy wiek szkolny.W:M.Żebrowska /red/,
Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży, Warszawa 1975 s.643-
646
- 14 A.Gurycka, Rozwój i kształtowanie zainteresowań, Warszawa 1978
s. 115 - 121
- 15 J.Gajda, op. cit., s. 26
- 16 M.Wilkowa, Wzbogacanie słownictwa dzieci w młodszym wieku szkol-
nym poprzez inscenizację, "Życie Szkoły" 1980 nr 6 s. 29
- 17 H.Mystkowska, Właściwości mowy dziecka 6 - 7 letniego, Warszawa
1970 s. 29
- 18 J.Gajda, op.cit., s. 42
- 19 S.Sokołowski, ćwiczenia w mówieniu i pisaniu w klasie I -III,
"Nauczanie Początkowe", 1978 nr 4 s. 11 - 22
- 20 J.Gajda, op. cit. s. 24
- 21 Tamże, s. 9 - 10
- 22 E.Stucki, Edukacja wczesnoszkolna procesem stymulującym rozwój
zdolności specjalnych, Bydgoszcz 1983 s. 52
- 23 H.Muszyński, Wstęp do metodologii pedagogiki, Warszawa 1970
s. 227
- 24 B.Niemierko, ABC testów osiągnięć szkolnych, Warszawa 1977 s. 9
- 25 E.Polański, Słownictwo uczniów, Warszawa 1982 s. 156
- 26 Program nauczania początkowego, Warszawa 1983 s. 21 i 22
- 27 W. Strykowski, Film dydaktyczny w kształceniu uniwersyteckim,
"Neodigmata" 1975 nr VI s. 181
- 28 B. Korzeniowski, Film dydaktyczny w nauczaniu początkowym,
Warszawa 1980 s. 181
- 29 E.Fleming, Przejrocza, film, telewizja w szkole, Warszawa 1961
s. 149
- 30 Zestawienie wykonała studentka IV roku Nauczania Początkowego
Janina Kurasik

- 31 B. Korzeniewski, op.cit.
- 32 Program nauczania początkowego, Warszawa 1983 s. 9
- 33 Zestawienia dokonała studentka - por.przypis 30. Cyfry w nawiasach oznaczają stronę Programu Nauczania w kl. I - III
- 34 Słownictwo występujące w Ćwiczeniach zestawili studenci nauczania początkowego uczestniczący w seminarium magisterskim pod moim kierunkiem.
- 35 Konspekt przygotowała i lekcję prowadziła studentka IV roku nauczania początkowego Janina Kurasik.
- 36 M.Nagajowa, Ćwiczenia słownikowo - frazeologiczne w klasie V - VIII Warszawa 1972 s. 10
- 37 Obliczenia wariancji i błędu standardowego por.:
B.Niemierko, Testy osiągnięć szkolnych. Podstawowe pojęcia i techniki obliczeniowe, Warszawa 1975 s. 58 oraz 61 - 62.
Współczynnik rzetelności testu obliczono metodą szacowania por.
B.Niemierko, ABC testów ... op. cit., s. 56 - 58
- 38 B.Niemierko, ABC testów ... op. cit., s. 58
- 39 Por. B.Niemierko, Testy osiągnięć szkolnych. op.cit.s. 101
- 40 H.Kin, J.Rytłowa, Ćwiczenia słownikowe ..., op.cit.s. 7
- 41 Wł.Puślecki, Pomiar recepcji literatury u dzieci wieku przed-szkolnego /założenia metodologiczne/. Zeszyty Naukowe WSP im. Powstańców Śląskich w Opolu. Pedagogika X. Opole 1977 s. 155
- 42 A.Gurycka, Rozwój i kształtowanie zainteresowań. Biblioteka Psychologiczna, Warszawa 1978 s. 33 - 34
- 43 Tamże, s. 103 - 114
- 44 L.Wołoszynowa, Młodszy wiek szkolny ..., op. cit. s. 557